МАМАЛИГА
Світлана Василівна
svitlanam@yandex.ru

УДК 338.432:504(100)

СВІТОВЕ ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН

WORLD ORGANIC PRODUCTION: THE HISTORICAL DEVELOPMENT AND CURRENT STATUS

КОВАЛЬЧУК
Ірина Віталіївна

старший викладач, Вінницький національний аграрний університет

студент, Вінницький національний аграрний університет

В статті визначено історичні етапи розвитку світового органічного виробництва та особливості формування й функціонування органічного ринку в різних країнах світу. Розглянуто його роль та сучасний стан з точки зору змін площ органічних сільськогосподарських угідь, кількості виробників, обсягів світового ринку.

В статье определены исторические этапы развития мирового органического производства и особенности формирования и функционирования органического рынка в разных странах мира. Рассмотрены его роль и современное состояние с точки зрения изменений площадей органических сельскохозяйственных угодий, количества производителей, объемов мирового рынка.

The article defines the historical stages of development of the world of organic production and features of formation and functioning of the organic market in different countries of the world. Its role and current status in terms of changes in the area of organic farmland, number of producers, the volume of the world market is considered.

Ключові слова: *органічне виробництво, органічне землеробство, органічна сільськогосподарська продукція, світовий досвід, глобальний органічний ринок*

Ключевые слова: *органическое производство, органическое земледелие, органическая сельскохозяйственная продукция, мировой опыт, глобальный органический рынок*

Keywords: *organic production, organic farming, organic agricultural products, global experience, global organic market*

ВСТУП

XXI століття формує нові виклики перед суспільством, починаючи із глобального потепління і закінчуючи постійним збільшенням різноманітності захворювань та смертності населення. Одним із напрямків вирішення цих загроз є перехід на виробництво та споживання органічної продукції. Людство, розуміючи масштаби катастрофи, робить значні зрушення у структурі харчування в сторону органічної продукції, що є сигналом для сільськогосподарських товаровиробників та поштовхом для її виробництва. За останні роки спостерігається зростання ролі органічного виробництва в світі та значне поширення попиту на його продукцію. Світовий ринок органічної продукції оцінюється нині більше, ніж у 90 млрд. євро й науковці прогнозують, що найближчим часом потрібно очікувати збільшення глобального ринку органічних продуктів [1].

Розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції висвітлено у працях значної кількості вітчизняних і зарубіжних вчених, з-поміж них: М. Мунасинхе, В. Круз, В. Артиш, М. Кобець, Г. Гуменюк, С. Хасанова, Г. Антонюк та інші. Однак, питанням, що стосуються розвитку ринку органічної продукції приділено незначна увага в науковій літературі. Споживачі залишаються недостатньо поінформованими щодо переваг споживання органічної продукції та розвитку даної галузі у світі.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні історичного розвитку та аналізі сучасного стану органічного виробництва в світі, оскільки надзвичайно мало інформаційного простору відведено для популяризації здорового способу життя та пропагування споживання органічної продукції як основної його складової.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В процесі роботи над матеріалом використано наукові методи аналізу, синтезу, формалізації, порівняння, узагальнення, графічний. Інформаційною базою слугували матеріали наукових праць, статистичні дані провідних міжнародних інститутів та організацій органічного сільського господарства, Internet ресурси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важливу роль в житті людини відіграє споживання органічних (екологічно чистих) продуктів харчування. Від безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини напряму залежить здоров'я населення. Такі вчені, як М. Мунасинхе та В. Круз вважають, що екологічно чистими і безпечними для здоров'я прийнято вважати продукти, що не містять токсичних речовин, не справляють мутагенних чи інших несприятливих впливів на організм людини [2]. На нашу думку, це є занадто узагальненим визначенням поняття «органічна продукція».

Національна органічна програма (NOP) Міністерства сільського господарства США визначає поняття наступним чином: «Органічні продукти харчування виробляються фермерами, які акцентують увагу на використанні поновлюваних ресурсів і збереженні ґрунтів і водних ресурсів з метою підвищення якості навколишнього середовища для майбутніх поколінь» [3], що відповідає сучасному баченню філософії бізнесу.

Поняття органічної продукції пов'язане з поняттями «органічне виробництво», «органічне землеробство». За визначенням IFOAM (Міжнародна Федерація органічного сільськогосподарського руху), органічне виробництво – виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистеми і людей [4]. Під терміном «органічне землеробство» більшість людей розуміє сільськогосподарську практику без використання синтетичних пестицидів і добрив. Однак це скоріше характерна ознака, а не визначення даної системи ведення сільськогосподарського виробництва [5].

Відділом органічного землеробства Департаменту сільського господарства США у 1980 році запропоновано таке визначення: «органічне землеробство - це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або в значній мірі обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система наскільки можливо максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин та рослинних добрів, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, механічного обробітку ґрунтів та біологічних засобах боротьби із шкідникам з метою підвищення родючості та покращення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами та різноманітними шкідниками» [6].

Поняття органічного сільського господарства вперше ввів лорд Нортборн (Lord Northbourne) - вчений Оксфордського Університету у книзі «Турбуйтесь про землю» [7].

Одним із засновників органічного сільського господарства вважають Альберта Говарда, оскільки він першим використовував наукові знання для обґрунтування переваг органічного землеробства. Еволюцію розвитку можна переглянути у таблиці 1.

Таблиця 1

Історичні етапи розвитку органічного виробництва

[розроблено авторами на основі [7; 8]]

Період	Визначні події	Особливості
1	*2*	*3*
12 тис. років тому	Зародження органічного сільського господарства	Початок розвитку органічного сільського господарства, що відповідає основним принципам органічного землеробства
XVIII ст.	Російський вчений А. Т. Болотов розробив принцип ведення сільськогосподарського виробництва в "злагоді з природою"	Виробництво органічної продукції залежить від природно-кліматичних умов
Кін. XIX - поч. XX ст.	Вчені фахівці з біології ґрунту почали розробку теорії про те, як нові досягнення біологічної науки можуть використовуватися в якості способу усунення побічних ефектів від застосування штучних добрив та хімікатів	При розробці теорії, вченими зберігається високий рівень виробництва органічних продуктів харчування
Близько 100 років тому	Початок розвитку органічного сільського господарства в Японії. Важливий внесок в його розвиток вклали японський філософ Мокіхі Окада та японський фермер Масанобу Фукуока	Мокіхі Окада особливу увагу приділяв так званому «природному сільському господарству», принципи якого багато в чому відповідають сучасному органічного сільського господарства. Масанобу Фукуока практикував у себе на фермі новий метод ведення сільського господарства, який називав «неорних, без добрив, без прополки, без пестицидів, метод "нічого нероблення" в натуральному сільському господарстві». Його найбільш відомі книги - «Природний підхід в сільському господарстві» і «Революція однієї соломинки».

Продовження таблиці 1

1	*2*	*3*
1924-1925 рр.	Рудольфом Штайнером в Польщі проведено перший курс лекцій з органічного сільського господарства	Вчення німця про біодинамічне сільське господарство стало ранньою версією того, що тепер називають "органічним землеробством"
30-ті роки XIX ст.	Академіком В.Р. Вільямсом запропонована Травопільна система землеробства	Ця система полягала в тому, щоб підтримувати родючість ґрунту орної землі, що зайнята багаторічними травами
1942 р.	Жером Ірвін Родейл вперше популяризував термін "органічне сільське господарство"; заснував журнал "Органічне землеробство та садівництво"	Наголошував, що органічні продукти найкорисніші для здоров’я людини
1943 р.	1. Опис концепції - "Закон Повернення" британця Альберта Говарда;	1. опис концепції визначає поняття органічного сільського господарства;
	2. Єва Бальфур у книзі "Жива Земля" опублікувала результати досліджень, де порівняла результати використання органічних і традиційних методів господарювання	2. Відображено результати експерименту, проведеного на двох фермах, які використовували органічне і конвенційне виробництво, що призвело до створення у Великобританії компанії Soil Association, пропагандистської групи органічного руху
	3. Публікація книги Луїса Бромфілда "Приємна долина"(США)	3. Опис аграрного досвіду Луїса Бромфілда в штаті Огайо (США)
1948 р.	Публікація книги Луїса Бромфілда "Ферма в Малабарі"	Опис досвіду Луїса Бромфілда щодо ведення органічного сільського господарства на своїй фермі
1950 р.	Жером Ірвін Родейл заснував журнал "Запобігти"	Викладалася філософія органічного сільського господарства
Середина 1900-х	Активний розвиток органічного руху	Контроль громадських організацій за виробниками органічних продуктів харчування
1971 р.	Роберт Родейл заснував Дослідницький Центр свого батька, який в даний час називається "Інститут Експериментального фермерства Родейла"	Роберт Родейл розглядав соціальні та екологічні переваги органічної продукції
1972 р.	У Версалі заснована одна з найбільших у світі організацій - Міжнародна федерація Органічного руху	Основне завдання полягало в поширенні інформації щодо ведення органічного сільського господарства через національні та мовні кордони
1973 р.	У Швейцарії заснований дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL)	Забезпечення тісних зв’язків між різними областями досліджень і швидка передача знань від наукових досліджень до консультативної роботи і сільськогосподарської практики
1980 -1981 рр.	IFOAM сформулювала перші "Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва та переробки"; розробка методів ведення органічного сільського господарства в Швейцарії	Постійно вдосконалюються і широко визнані в світі. Створена програма добровільної міжнародної акредитації організацій, що займаються органічною сертифікацією
1991 р.	Постанова ЄС про органічне виробництво	Постанова визначає загальні принципи ведення органічного сільського господарства
2000 р.	Затверджуються японські сільськогосподарські стандарти	Проводиться сертифікація для виробників, які орієнтуються на органічний японський ринок.
2002 р.	В США прийняті правила сертифікації органічної продукції	Були впроваджені з метою забезпечення її відповідності єдиним стандартам.
2010 р.	Розроблено і впроваджено органічний логотип "Евро-листок"	Офіційне позначення органічних продуктів в ЄС
2012 р.	Договір між ЄС і США про захист органічних стандартів і полегшення процедури імпорту/експорту органіки	Сертифікована продукція може продаватися в обох регіонах без проходження додаткової сертифікації
2014 р. і до тепер	Міжнародній виставці органічних продуктів BioFach виповнилося 25 р., м. Нюрнберг (Німеччина)	Світовий ринок органічної продукції набуває постійного розвитку

Органічне сільське господарство протягом 2009-2014 років в світі мало істотне значення для країн, які ним займалися. На основі даних FiBL (Дослідний інститут органічного сільського господарства, Швейцарія) сформовано таблицю, де відображено динаміку змін площ основних регіонів світу, які займалися органічним виробництвом (табл. 2) [9].

Протягом 2009-2014 рр. не у всіх країнах спостерігається тенденція до збільшення органічних земель. Такою динамікою характеризуються регіони: Африка, Океанія, Європа (з певними коливаннями). Зменшення земель відбулося у країнах – Азії (з певними коливаннями), Латинської Америки (рис.1) [9].

Перелік країн з найбільшими площами земель, зайнятих під виробництвом органічної продукції у 2014 році відображено на рис. 2 [9].

Таблиця 2

Площа земель, зайнятих під виробництвом органічної продукції, 2009-2014 рр., га

Регіони	Роки						Відхилення 2014 від 2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	±	%
Африка	1 003 648	1 075 554	1 072 848	1 148 867	1 208 225	1 262 441	258 793	125.8
Азія	3 500 058	2 377 368	3 629 475	3 150 217	3 321 944	3 482 482	-17 576	99.5
Європа	346 159	432 006	479 120	546 658	476 759	508 942	162 783	147.0
Латинська Америка	7 260 782	7 138 751	6 565 823	6 543 111	6 407 605	6 380 178	-880 604	87.9
Океанія	25 918	17 141	50 691	53 370	62 511	85 159	59 241	328.6
Загалом	12136565	11040820	11797957	11442223	11477044	11719202	-417363	96.6

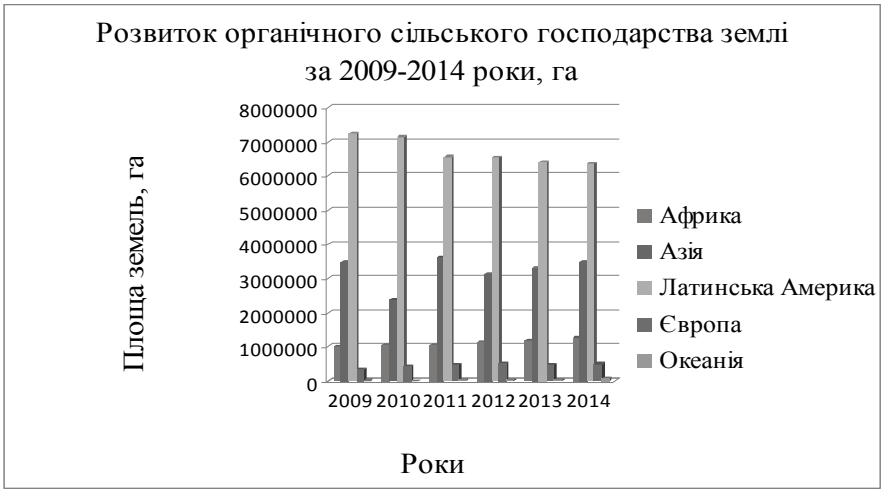

Рис.1. Динаміка сільськогосподарських площ, зайнятих під виробництвом органічної продукції, 2009-2014 рр., га

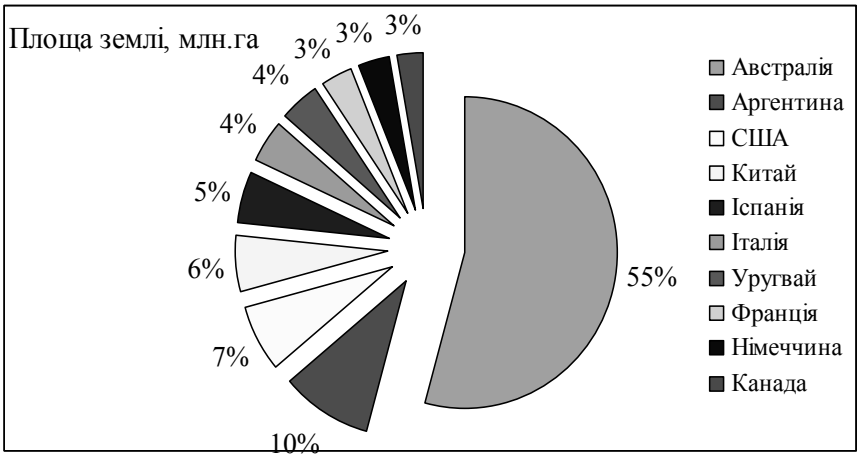

Рис. 2. ТОП-10 країн з найбільшими площами органічних земель, 2014 р.

Австралія обробляє найбільшу площу органічних сільськогосподарських земель – 17,2 млн. га (54%); наступна – Аргентина – 3,1 млн. га (10%) і далі – США – 2,2 млн. га (7%).

На початок 2014 року сертифікованим органічним сільським господарством займалися у 172 країнах світу, що на десять країн більше порівняно з 2012 роком [9]. У 2014 році загальна площа земель, що були зайняті під виробництвом органічної продукції становила 43,7 млн. га (включаючи області конверсії), це на 0,5 мільйона гектарів більше, ніж у 2013 році, а вже порівняно з 2012 роком, це більше на 6,5 млн. га.

Найбільші площі органічних сільськогосподарських угідь зосереджені в країнах Океанії, а саме на 2014 рік, це становить - 17 342 416 млн. га або майже третина всіх органічних сільськогосподарських земель світу (рис. 3) [9].

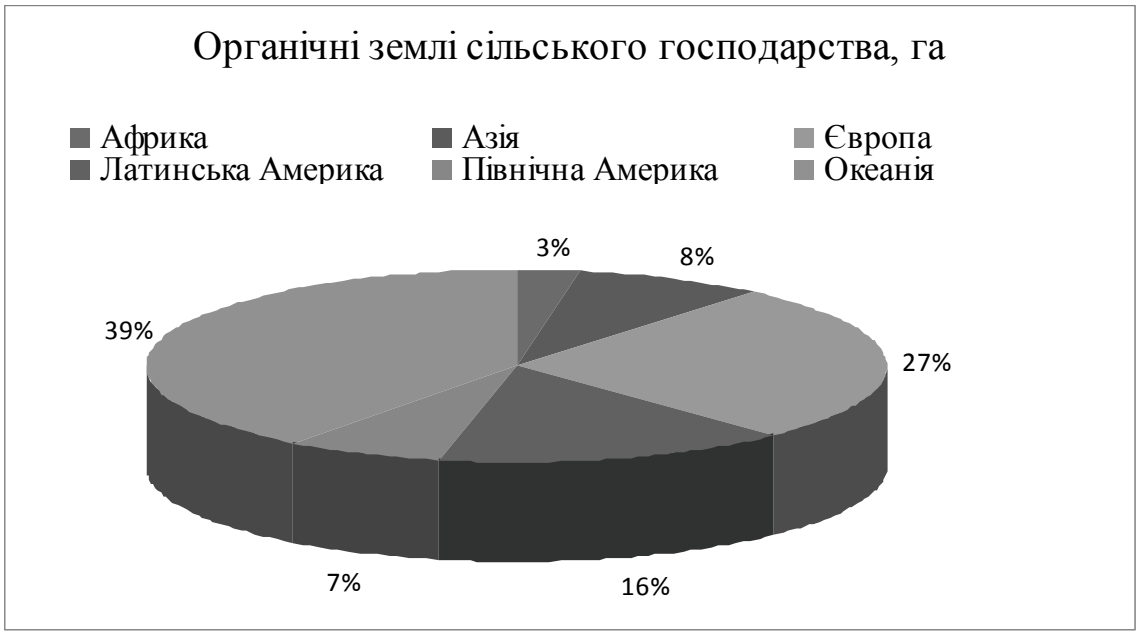

Рис. 3. Регіональна структура органічних сільськогосподарських земель, 2014 р.

Частка Океанії у світовому органічному земельному фонді постійно збільшується. Якщо у 2011 році, вона становила - 33%, то у 2014 році – це вже 40%. У Європі, навпаки, відбувається зменшення площ органічних земель сільськогосподарського призначення, у 2011 році – 29%, у 2014 році – 27%. Частка органічної землі та органічних господарств продовжує зростати в багатьох країнах.

Найбільшу частку органічних земель із загальної кількості земель сільськогосподарського призначення мають Фолклендські острови (36,3%). З європейських країн більше 10% органічних земель володіють Австрія (19,4%), Швеція (16,4%), Естонія (16,2%), Самоа (14,3%), Швейцарія (12,7 %), Сан-Томе Прінсіпі (12%), Латвія (11,2%), Чеська Республіка (11,1%) та Італія (10,8%) [10].

За виключенням Океанії, кількість виробників органічної продукції у світі збільшується (табл. 3) [9].

Таблиця 3

Динаміка кількості органічних виробників за регіонами, 2013-2014 рр.

Регіони	Роки		Відхилення 2014 від 2013 рр.	
	2013	2014	±	%
Африка	572 498	593 050	20 552	103,6
Азія	726 325	901 528	175 203	124,1
Європа	334 170	339 824	5 654	101,7
Латинська Америка	320 148	387 184	67 036	120,9
Північна Америка	16 393	16 660	267	101,6
Океанія	22 997	22 115	-882	96,2
Загалом	1 992 531	2 260 361	267 830	113,4

Органічні продукти харчування стають все більш популярним не тільки серед сімей з високою купівельною спроможністю, хоча ціни на органіку зазвичай вище в порівнянні з традиційними продуктами [11]. Про це свідчить зростання попиту на сертифіковані продукти харчування та споживчі товари в світі. Причому, органічний попит збільшується значно швидше, ніж органічна пропозиція. Найбільшими органічними ринками світу вважаються ринки Сполучених Штатів, Німеччини, Франції, Великої Британії. Світове органічне виробництво має здатність розвиватися, про що говорить постійне збільшення ринку органічної продукції (табл. 4).

В таблиці 5, розглянуто характерні риси розвитку органічного виробництва та споживання в країнах, де відзначається постійне зростання інтересу до органічних продуктів [13].

Таблиця 4

Динаміка росту обсягів світового ринку органічної продукції, млрд. дол.

[розраховано авторами за джерелами:[1; 9; 12]]

	1999	2000	2003	2006	2009	2010	2013	2014	2015	Відхилення 2015 від 1999 р.
Обсяг продажу	15,2	17,9	25,5	40,2	54,9	59,0	72,0	80,0	90,0	74,8
Відхилення до попереднього періоду, %	-	117,8	142,5	157,6	136,6	107,5	122,0	111,1	112,5	592,1

Таблиця 5

Особливості розвитку ринку органічної продукції в світі

Країни	Особливості
Німеччина	За результатами дослідження, молоді покупці віком до 30 років віддають перевагу органічним продуктам, кількість їх зросла у 2013 році на 9%, порівняно з 2012р. З них – 22% опитуваних вибирають виключно органічну продукцію, а 52% купують її регулярно
США	Органічні продукти все більше проникають у культуру споживання в американських родинах, особливо з маленькими дітьми. Близько 81% сімей в США купують органічні продукти. Найбільшим попитом серед покупців органіки користуються овочі та фрукти, хліб, крупи та молочні продукти
Казахстан	Продукція, що виробляється як органічна, в основному експортується до Великобританії, Італії, Німеччини, Франції, Бельгії та Нідерландів
Франція	Протягом 2016-2020 років уряд планує збільшити субсидії для органічних фермерів до 160 млн. євро порівняно з 90 млн. євро у 2012 році
Австралія	Збільшення обсягу органічного ринку, завдяки підписанню органічної торгової угоди між Австралією та Китаєм на поставку органічних продуктів харчування і вина
Бельгія	Стратегічний план розвитку органічного сектора до 2020 року: уряд вдвічі збільшив розмір державної підтримки органічного виробництва - до 2 млн. євро
Північна Корея	Органічне виробництво отримало міжнародну підтримку. Проект вартістю 500 тис. євро, що діє в країні з 2011 року, має на меті покращити продовольчу безпеку північнокорейського населення через розвиток органічного виробництва

Але на сьогодні, виробництво органічної продукції не забезпечує світовий попит, тому Україна також бере активну участь в її експорті.

За даними проекту EapGreen, Україна експортує:

– органічну кукурудзу – в Іспанію, Єгипет, Іран, Португалію, Японію і Корею;

– органічний ріпак – в Польщу, Бельгію, Нідерланди, Туреччину та Італію;

– органічні фрукти, ягоди та горіхи – в Польщу, Білорусь, Казахстан;

– органічний мед – у Францію, Румунію, Туреччину [14].

У 2016 році Україна має приблизно 260 тисяч гектарів органічно сертифікованих сільськогосподарських угідь, на яких щороку вирощують понад 500 тисяч тон органічної продукції [15]. До 2020 року країна може стати одним з п'яти найбільших виробників органіки у світі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основним сегментом світового ринку органічної продукції є виробництво екологічно чистих продуктів харчування. Ситуація на світових ринках продовольства свідчить про зростаючу зацікавленість споживачів в здоровому та повноцінному харчуванні разом з безпосереднім внеском в збереження природного довкілля. Тому саме задоволення зростаючого попиту на органічні продукти продовжує бути одним з стратегічних напрямів розвитку сільського господарства в більшості європейських країн.

Проведене дослідження дозволило нам встановити тенденції розвитку світового ринку органіки, а саме те, що попит зростає в розвинених країнах,

розширюється асортимент органічних продуктів і товарів та відбувається консолідація учасників ринку. Тобто органічне виробництво має величезний потенціал, враховуючи зростання рівня свідомості споживачів щодо усвідомлення свого майбутнього та стану навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Ринки збуту органічної продукції та якість пшениці, сої та соняшнику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.organicstandard.com.ua/files/Organic_School/02_Toralf_Richter.pdf

2. Munasinghe, M., Cruz, W. Economywide Policies and the Environment. Lessons from Experience. – 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/1995/01/01/000009265_3970702134100/Rendered/PDF/multi_page.pdf.

3. What does “organic” mean? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.organic.org/home/faq

4. Органічне виробництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.slideshare.net/Irkamelnyk/ss-43067917

5. Кобець М.І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець. – К., 2004. – 22 с.

6. Report and Recommendations on Organic Farming (Washington DC: USDA, 1980), p. xii. NAL Call # aS605.5 U52

7. Все что Вы хотели знать про органические продукты... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organicproducts.narod.ru/history.html

8. Этапы развития органического движения в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organicinfo.ua/ru/etapy_razvitiya_organicheskogo_dvizheniya_v_mire.html

9. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://shop.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1698-organic-world-2016.pdf

10. Organic Agriculture Worldwide 2016: Current Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://orgprints.org/29790/13/willer-lernoud-2016-global-data-biofach.pdf

11. Мамалига С.В., Глубока О.П. Розвиток ринку органічної продукції в Україні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2012. - № 2 (18), том 1. – 398 с.

12. Potential of organic products produced in Tajikistan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agroinform.tj/project2/_publications/en/Potential_of_organic_products.pdf

13. Динаміка зростання ринку органічної продукції в Україні і світі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ecocenter.zp.ua/blog-ekspertov/11-stati/27-dinamika-zrostannya-rinku-organichnoji-produktsiji-ukrajini-i-sviti

14. Органічна продукція в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://persona.pumb.ua/ua/club/digest/detail.php?CODE=4-tezisa-kotorye dokazyvayut-ukrainskaya-organicheskaya-produktsiya-nuzhna-v-ukraine-i-mire

15. To be organic: РЕНОМЕ-СМАРТ став партнером «органічного» форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://renome-smart.com/news/newsletter-2016-06-23